

“สนาม” ที่ไม่หยุดนิ่ง: ทบทวนวิธีวิทยาและจินตนาการ
ในมานุษยวิทยาร่วมสมัย
Fields in Flux: Rethinking Method and Imagination in
Contemporary Anthropology

ปิยรัตน์ ปันลี

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Piyarat Panlee

Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

piyarat.pan@ku.th

วันรับบทความ: 23 พฤษภาคม 2568 (Received May 23, 2025)

วันแก้ไขบทความ: 18 มิถุนายน 2568 (Revised June 18, 2025)

วันตอบรับบทความ: 8 สิงหาคม 2568 (Accepted August 8, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอการทบทวนแนวคิดและวิธีวิทยาว่าด้วย “สนาม” ในงานมานุษยวิทยา ท่ามกลางบริบทโลกที่เต็มไปด้วยพลวัต ความไม่แน่นอน และการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล โดยอาศัยประสบการณ์ภาคสนามของผู้เขียน เป็นจุดเริ่มต้นในการไตร่ตรองต่อบทบาทของนักวิจัย วิธีวิทยา และการผลิตความรู้ในโลกร่วมสมัย บทความอภิปรายการเปลี่ยนจากแนวคิดสนามแบบจารีตสู่การมองสนามในฐานะพื้นที่พลวัตที่กระจายตัว เชื่อมโยงผู้คน สรรพสิ่ง เทคโนโลยี และข้อมูล ผ่านกรอบคิดดิจิทัลและหลังมานุษยนิยม พร้อมเสนอแนวทางวิธีวิทยาทางเลือก เช่น ชาติพันธุ์วรรณาเชิงปะติดปะต่อ (patchwork ethnography) และชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (rapid ethnography) ที่เน้นความยืดหยุ่น การมีส่วนร่วม และการสะท้อนตนอย่างต่อเนื่อง บทความนี้

ไม่ได้เสนอสูตรสำเร็จ หากแต่ชวนให้เปิดพื้นที่จินตนาการและการทดลองในการออกแบบสนามและกระบวนการวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับความซับซ้อนและความเชื่อมโยงของโลกในปัจจุบัน

คำสำคัญ: สนามวิจัย ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล ชาติพันธุ์วรรณาเชิงปะติดปะต่อ ชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน แนวคิดการพินมนุษย์

Abstract

This article offers a critical rethinking of the concept and methodology of the “field” in anthropology amid a world shaped by rapid transformations, uncertainty, and digital transitions. Drawing from the author's fieldwork experience, it reflects on the evolving role of the researcher, shifting methodological practices, and the production of knowledge in contemporary contexts. The paper traces the movement from classical notions of the field as a bounded, physical site to an understanding of the field as a dynamic space constituted through connections among people, things, technologies, and information. It engages with digital and posthumanist frameworks and introduces alternative methodological approaches such as patchwork ethnography and rapid ethnography. These emphasize flexibility, participation, and ongoing reflexivity. Rather than proposing a fixed model, the article invites readers to embrace experimentation and imagination in designing field sites and research processes that are attuned to the complexity and interconnectivity of the present world.

Keywords: Field site, Digital ethnography, Patchwork ethnography, Rapid ethnography, Posthumanism

บทนำ

ลมหนาวแรกของฤดูพัดแผ่วผ่านหมู่บ้านเล็กๆ กลางหุบเขาทางภาคเหนือของไทย ขณะผู้เขียนเดินทอดน่องไปตามเส้นทางดินที่คุ่นตา มือหนึ่งกระชับเสื้อคลุมแนบลำตัว ท่ามกลางกลิ่นไม้แห้ง เสียงผีทำผ้าเบา และเสียงหัวเราะของเด็กๆ ที่วิ่งล้อกันอยู่เบื้องหน้า แสงแดดยามสายอาบผิวอย่างอ่อนโยน สลับกับเงาไม้ที่พลิ้วไหวตามแรงลม ช่วงเวลาที่เหมือน “ฉากหมู่บ้านอันโรแมนติก” เช่นนี้ พาผู้เขียนนึกย้อนถึงวันที่สนามแห่งนี้ยังเป็นเพียงจุดเริ่มต้น ก่อนจะกลายเป็นทั้งห้องเรียน บันทึก และกระจกสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกและภายในตนเอง

เมื่อกว่าสองทศวรรษก่อน การวิจัยภาคสนามเริ่มต้นที่นี่ ด้วยการนั่งจดจ่อ ฟังผู้อาวุโสเล่าเรื่องข้าวปลาอาหาร รวากับทุกถ้อยคำคือข้อมูลสำคัญที่ไม่อาจปล่อยผ่าน วันนี้ แม้สถานที่ยังคงเดิม แต่ ‘สนาม’ กลับเปลี่ยนไปแล้ว ผู้อาวุโสที่เคยเป็นแหล่งภูมิปัญญาหลักได้จากไป คนรุ่นใหม่หันไปพึ่งพาข้อมูลจากโลกออนไลน์มากกว่าการสืบทอดแบบเดิม ถนนเลี้ยวเมืองตัดใหม่ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์และวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้การทำงานภาคสนามไม่อาจดำเนินไปด้วยวิธีเดิมอีกต่อไป และชวนให้ตั้งคำถามใหม่ถึงสนามในยุคปัจจุบัน และวิธีการทำความเข้าใจสนาม “ใหม่” เหล่านี้ว่าควรเป็นเช่นไร

บริบทโลกปัจจุบันเต็มไปด้วยพลวัตอันซับซ้อน วิกฤต COVID-19 ที่จำกัดการเคลื่อนไหวทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัล และสถานการณ์การเมืองที่ผันผวน มานุษยวิทยาจึงจำเป็นต้องทบทวนวิธีคิดและวิธีวิทยาใหม่ พรหมแดนทางกายภาพและดิจิทัลที่เลือนราง ส่งผลให้ชุมชนและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมขยายสู่พื้นที่เสมือนจริง ทำให้อัตลักษณ์และประสบการณ์ของผู้คนแปรเปลี่ยนไปตามบริบทที่ทับซ้อน (Boellstorff, 2008; Miller & Slater, 2000) ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่เพียงท้าทายเทคนิคการเก็บข้อมูล แต่ยังสั่นคลอนฐานคิดทางญาณวิทยาและวิธีวิทยาของ

มานุษยวิทยาอย่างลึกซึ้ง การทำความเข้าใจโลกที่มีพลวัตสูงและไร้พรมแดน จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือทางความคิดและการปฏิบัติที่ยืดหยุ่นและไวต่อบริบทมากขึ้น (Hine, 2015; Ingold, 2000)

แนวคิดแบบดั้งเดิมที่มองสนามเป็นสถานที่ทางกายภาพที่มีขอบเขตชัดเจน ซึ่งเน้นการฝังตัวระยะยาวเพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Geertz, 1973; Malinowski, 1922) มีข้อจำกัดในบริบทปัจจุบัน แนวคิดนี้ไม่เพียงละเลยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แต่ยังไม่สามารถรับมือกับความสั่นไหวของสนามที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Clifford, 1986; Gupta & Ferguson, 1997) โลกที่เชื่อมต่อกันผ่านเครือข่ายออนไลน์ ปัญญาประดิษฐ์ การย้ายถิ่น และวัฒนธรรมข้ามพรมแดน ทำให้มีนักคิดเรื่อง “สนาม” ที่แยกขาดจากโลกภายนอกไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง (Appadurai, 1996: 31; Tsing, 2005: 58)

บทความนี้เกิดจากการเดินทางของผู้เขียนที่ทวนกลับไปยัง “สนาม” ด้วยสายตาใหม่ สายตาที่ถามว่า “มานุษยวิทยาควรปรับเปลี่ยนวิธีการและจินตนาการสนามในฐานะพื้นที่พลวัต (dynamic space) อย่างไร เพื่อรับมือกับเงื่อนไขใหม่ในสนามวิจัยที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน” และ “นักวิจัยควรใช้กลยุทธ์รูปแบบใด เพื่อสร้างความรู้ที่สอดคล้องกับความซับซ้อนของโลกยุคร่วมสมัย” คำถามเหล่านี้ไม่เพียงมุ่งสู่การแสวงหาเทคนิควิธีวิทยาใหม่ แต่ยังเชิญชวนให้ทบทวนฐานคิดและจุดยืนทางปรัชญาเบื้องหลังการทำงานมานุษยวิทยาอย่างลึกซึ้ง การขยายขอบเขตความเข้าใจเรื่อง “สนาม” ให้ครอบคลุมทั้งมิติเชิงพื้นที่ เวลา ดิจิทัล และความสัมพันธ์ จะช่วยเปิดพื้นที่ให้แนวทางการศึกษาที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความท้าทายใหม่ในการทำความเข้าใจชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ (Coleman, 2010; Postill & Pink, 2012)

บทความได้แบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้ บทนำที่กำหนดขอบเขตและคำถามวิจัย วิวัฒนาการทางวิธีวิทยาที่ทบทวนรากฐานงานสนามคลาสสิกและงานสนามไทยยุคแรก การปรับแนวคิด “สนาม” ที่สำรวจแนวคิดใหม่

และการมองสนามเดิมด้วยมุมมองใหม่ ความท้าทายและกลยุทธ์การปรับตัว ในสนามที่ไม่อำนวย และบทสรุปที่รวบยอดการเปลี่ยนแปลงวิธีวิทยาและสนามในมานุษยวิทยาร่วมสมัย โดยทั้งหมดนี้มุ่งหวังให้เกิดการปรับกระบวนการทัศน์ ในการทำความเข้าใจและศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่ซับซ้อน ในยุคปัจจุบัน

วิวัฒนาการทางวิธีวิทยา

ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ในฐานะวิธีการศึกษาวัฒนธรรม และโครงสร้างสังคมผ่านการทำงานภาคสนาม (ethnographic fieldwork) เป็นผลลัพธ์ของการสะสมความรู้และวิธีวิทยาที่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องโดย นักวิชาการหลายรุ่นในหลายประเทศ กล่าวคือ ในช่วงศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นักวิชาการเริ่มวางรากฐานการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ โดย Gerhard Friedrich Müller เป็นผู้บุกเบิกการลงภาคสนามในจักรวรรดิรัสเซีย ด้วยการสังเกตและบันทึกวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างละเอียด (Vermeulen, 2015: 170–171) อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจำนวนมากในยุคนี้ยังคงพึ่งพา ข้อมูลจากนักสำรวจและมีชนนารี ทำให้เกิดแนวทางที่เรียกว่า “มานุษยวิทยา เก้าอี้หนัง” (armchair anthropology) ซึ่งถูกวิพากษ์ว่าขาดความเชื่อมโยงเชิงประจักษ์กับพื้นที่จริง (Furphy, 2013; Sera-Shriar, 2014)

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 มีหลักฐานว่านักวิจัย กว่า 220 คนจากหลากหลายภูมิภาคทั่วโลก ได้ทำงานชาติพันธุ์วรรณาที่ใช้ การลงภาคสนามอย่างเข้มข้นกว่า 365 ชิ้น ระหว่างปี ค.ศ. 1870–1922 (Rosa & Vermeulen, 2022: 2, 463) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลาย ของแนวทางและผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบงานภาคสนาม ตัวอย่างเช่น Franz Boas ที่เป็นที่ยุติฐานในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวคิด “ชาติพันธุ์วรรณาเพื่อการอนุรักษ์” (salvage ethnography) โดยเน้นการ เรียนรู้ภาษาและพิธีกรรมของกลุ่ม Kwakiutl (หรือ Kwakwaka'wakw)

ระหว่าง ค.ศ. 1891–1895 เพื่อบันทึกวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหาย (Boas, 1901; Zumwalt, 2022) ในขณะที่ Alfred C. Haddon เป็นคนเริ่มใช้คำว่า “งานภาคสนาม” (fieldwork) ส่วน William H. R. Rivers เสนอกลวิธีของ “งานภาคสนามเชิงเข้มข้น” (intensive fieldwork) ที่เน้นการสังเกตและมีส่วนร่วมกับชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญกับ “Cambridge School” อย่าง Haddon, Rivers และ Charles G. Seligman มากเกินไป อาจทำให้มองข้ามผลงานของนักวิจัยคนอื่นๆ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการฝึกฝนจากนักมานุษยวิทยารุ่นเก่าอย่าง Edward Tylor และ Robert R. Marett ที่ University of Oxford ซึ่งแม้จะไม่ได้ลงพื้นที่เอง แต่ได้ฝึกฝนนักวิจัยภาคสนามรุ่นต่อมาให้มีความรู้และวิธีการที่เป็นระบบ (Vermeulen & Rosa, 2022) การศึกษาภาคสนามในมานุษยวิทยา จึงเป็นผลผลิตทางปัญญาที่เกิดจากการสะสมและแลกเปลี่ยนความรู้ของนักวิจัยหลายกลุ่มทั่วโลก

ปี ค.ศ. 1922 เป็นปีที่แนวคิดและแนวปฏิบัติหลากหลายสายได้บรรจบกัน โดย Bronislaw Malinowski ตีพิมพ์ *Argonauts of the Western Pacific* ซึ่งเสนอแนวทาง “การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม” (participant observation) ขณะที่ A. R. Radcliffe-Brown เผยแพร่ *The Andaman Islanders* ที่วางรากฐานทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (structural functionalism) (Kuper, 1983; Young, 1979) แม้ปีดังกล่าวจะไม่ได้เป็น “จุดเริ่มต้น” ของชาติพันธุ์วรรณา แต่ก็ยังเป็นช่วงเวลาที่เกิดการรวบรวมและทำให้แนวคิดที่หลากหลายก่อนหน้านั้นมีความเป็นระบบมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชาติพันธุ์วรรณาไม่ได้เป็นเส้นตรงหรือผูกขาดโดยกระแสใดกระแสหนึ่ง ในฝรั่งเศส Marcel Mauss เน้นการวิเคราะห์การแลกเปลี่ยนทางสังคมมากกว่าการลงภาคสนามเป็นหลัก (Mauss, 2016: 91–93) ขณะที่ Arnold Van Gennep เชื่อมโยงการศึกษานิทานพื้นบ้านเข้ากับชาติพันธุ์วรรณาภูมิภาคโดยไม่ยึดติดกับการแบ่งแยกระหว่าง “เรา” กับ “เขา”

ตั้งในกรอบจักรวรรดินิยม แนวทางของฝรั่งเศสจึงให้ความสำคัญทั้งการศึกษาในต่างประเทศและในประเทศตนเอง (anthropology at home) ตรงกันข้ามกับอังกฤษที่มุ่งเน้นชาติพันธุ์วรรณนาในดินแดนห่างไกล (Chevalier, 2017)

ภายใต้กรอบวิธีวิทยา ชาติพันธุ์วรรณนาไม่เพียงแต่เป็นการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ หากยังถูกเข้าใจว่าเป็น “พิธีกรรมแห่งการเปลี่ยนผ่าน” (rite of passage) ที่นำพาผู้วิจัยเข้าสู่วิถีของนักมานุษยวิทยา (Urry, 1985) รวมถึงสิ่งที่ George W. Stocking (1992) เรียกว่า “เวทมนตร์ของนักชาติพันธุ์วรรณนา” (ethnographer’s magic) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างวิธีการกับตัวตนของผู้วิจัย ความผูกพันระยะยาวในพื้นที่ช่วยเปิดเผยความเข้าใจที่ซับซ้อนเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม พิธีกรรม และวิถีชีวิตของผู้คน

การเปลี่ยนแปลงสู่งานสนามมีนัยสำคัญหลายประการ นักมานุษยวิทยาเริ่มเก็บข้อมูลโดยตรง นำไปสู่ความเข้าใจที่แม่นยำและละเอียดอ่อนเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม พิธีกรรม และชีวิตประจำวัน (Geertz, 1973) การมีส่วนร่วมระยะยาวในสนามช่วยให้นักวิจัยสร้างความสัมพันธ์และเข้าใจความซับซ้อนของวัฒนธรรมที่ศึกษา (Powdermaker, 1966) ขณะเดียวกัน การยอมรับแนวคิดสัมพัทธนิยมทางวัฒนธรรม (cultural relativism) ส่งเสริมให้นักมานุษยวิทยาตีความวัฒนธรรมตามบริบทของตนเอง โดยลดการตัดสินแบบยึดวัฒนธรรมตนเองเป็นศูนย์กลาง (ethnocentric judgments) และหลีกเลี่ยงการจัดลำดับชั้นวิวัฒนาการ (Benedict, 1935)

อย่างไรก็ตาม งานสนามคลาสสิกถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหลายประเด็น ทั้งการอ้างอำนาจความรู้และความเป็นกลางของนักมานุษยวิทยา การสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” (othering) ของวัฒนธรรมที่ศึกษา ความเชื่อมโยงกับลัทธิอาณานิคม และประเด็นทางจริยธรรม (Asad, 1973; Said, 1978) ข้อวิพากษ์เหล่านี้นำไปสู่การปฏิรูปงานสนามสู่แนวทางที่มีความร่วมมือ สะท้อนตนเอง และมีจริยธรรมมากขึ้นในยุคต่อมา (Clifford, 1986; Marcus & Fischer, 1999)

งานสนามในบริบทไทยมีพัฒนาการที่น่าสนใจ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผ่านประสบการณ์ของนักมานุษยวิทยาไทย ซึ่งมีการสืบค้นรากฐานของชาติพันธุ์นิพนธ์ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่งานของ ยุคติ มุกดาวิจิตร (2538; 2548) ที่นำแนวคิด Writing Culture (Clifford & Marcus, 1986) มาใช้ในการศึกษาสนามไทยและสร้างคำว่า “ชาติพันธุ์นิพนธ์” ขึ้นครั้งแรก รวมถึงงานสำคัญของธงชัย วินิจจะกุล ในบท “The Others Within: Travel and Ethno-spatial Differentiation of Siamese Subjects 1885-1910” (2000) แสดงให้เห็นว่าชนชั้นนำสยามในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 - ต้นศตวรรษที่ 20 ใช้การเดินทางและโครงการชาติพันธุ์นิพนธ์เป็นเครื่องมือในการจำแนกและจัดหมวดหมู่ประชากรภายในอาณาเขต ผ่านกระบวนการที่เขาเรียกว่า “ethno-spatial differentiation” คือการจำแนกและปกครองประชาชนตามความแตกต่างทางวัฒนธรรมและเชิงพื้นที่ (หน้า 41, 53, 57) การศึกษานี้เผยให้เห็นว่าชาติพันธุ์นิพนธ์ไม่ใช่เพียงการบันทึกข้อมูลที่เป็นกลาง แต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการสร้างอัตลักษณ์ชาติผ่านการ “ทำให้เป็นผู้อื่น” (othering) ของกลุ่มชาติพันธุ์และประชากรในภูมิภาคต่างๆ ภายในประเทศ

ต่อมา พัฒนา กิติอาษา (2551) ได้ขยายแนวคิดนี้โดยสืบค้นรากฐานของชาติพันธุ์นิพนธ์ในสยามที่ปรากฏขึ้นก่อนการสถาปนาวิชามานุษยวิทยาในมหาวิทยาลัยไทย เขาชี้ให้เห็นถึง “จารีตชาติพันธุ์นิพนธ์” ที่มีอยู่ในงานเขียนของชนชั้นนำ ข้าราชการ ปัญญาชน และพระสงฆ์ ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไม่ว่าจะเป็นนิราศ รายงานการตรวจราชการ บันทึกการเดินทางหรือบทความเชิงสังเกตุการณ์ ซึ่งเขาเรียกรวมว่า “มานุษยวิทยาแบบคนมองคน” โดยเน้น “จินตนาการทางชาติพันธุ์” (ethnographic imagination) ตามแนวคิดของ Paul Atkinson (1990) ว่าเป็นหัวใจในการเข้าใจสังคมและวัฒนธรรม งานเขียนเหล่านี้จึงไม่ได้เพียงบันทึกข้อเท็จจริง แต่ยังสะท้อนวิธีคิด วิธีสังเกต และโครงสร้างอำนาจระหว่างผู้เขียน ผู้ให้ข้อมูล และผู้อ่าน

พัฒนาชี้ให้เห็นด้วยว่า งานของนักประวัติศาสตร์อย่าง นิธิ เอียวศรีวงศ์ และธงชัย วินิจจะกุล คือกรณีตัวอย่างที่หยิบจารีตชาติพันธุ์นิพนธ์มาใช้ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านจากสยามเก่าสู่สยามใหม่ โดยเน้น “เชื้อแห่งความเปลี่ยนแปลง” ภายในสังคมไทย มากกว่าการมองว่าทุกอย่างเป็นผลจากอิทธิพลภายนอก ขณะที่ปริตดา เฉลิมเผ่า ก่ออนันตกุล (2545: 20) บรรณาธิการหนังสือ *คนใน: ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย* ซึ่งเป็นหนังสือที่มีคุณค่าเชิงวิชาการอย่างมากที่รวบรวมประสบการณ์ของนักวิจัยคนสำคัญ เช่น ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และยศ สันตสมบัติ ชี้ว่า นักมานุษยวิทยาไทยในยุคแรกมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากธรรมเนียมตะวันตก นั่นคือการศึกษาสังคมบ้านเกิดของตนเอง กระนั้นก็ไม่สามารถ “ทักทักเอาได้ง่ายๆ ว่าเราเป็นคนใน” การทำงานภาคสนามจึงเป็นความรู้เชิงปฏิบัติการที่ต้องผ่านกระบวนการฝึกฝนอยู่ตลอดเวลา

กล่าวได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบกับงานสนามคลาสสิกตะวันตก จารีตชาติพันธุ์นิพนธ์แบบไทยจึงมีรากฐานเฉพาะตัวที่มีส่วนสำคัญในการก่อรูปกระบวนการทัศน์ว่าด้วยการศึกษามนุษย์ในประเทศไทย ทั้งยังเปิดพื้นที่ให้กับแนวคิดและเสียงจากท้องถิ่นที่ไม่จำเป็นต้องผ่านการกลั่นกรองจากกรอบทฤษฎีตะวันตกเสมอไป งานเขียนจากนักมานุษยวิทยาไทยจึงไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการเจรจาเชิงอำนาจ ความรู้ และวิธีการรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบริบทไทยเองอย่างลึกซึ้งและมีวิจารณ์ญาณ

การวิจัยภาคสนามในมานุษยวิทยาได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงวิธีวิทยาโดยตลอด สะท้อนถึงวิวัฒนาการที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจากแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแบบดั้งเดิม สู่แนวทางการศึกษาที่ผสมผสานบริบททางกายภาพกับดิจิทัลเข้าด้วยกัน หนึ่งในแนวทางวิธีวิทยาที่บุกเบิกการศึกษาสังคมออนไลน์ คือ ชาติพันธุ์วรรณาเสมือน (virtual ethnography) ของ Christine Hine (2000) ซึ่งเสนอให้มอง “สนาม” ไม่ใช่เพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ในโลกออนไลน์ โดยเน้นลักษณะ

ที่เป็นสื่อกลาง (mediated) กระจัดกระจาย (distributed) และไม่สมบูรณ์ (partial) ของข้อมูล สนามในโลกเหมือนจึงไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยเทคนิคเดิม และต้องอาศัยความเข้าใจเชิงวิพากษ์ต่อโครงสร้างของพื้นที่ดิจิทัลเอง ขณะที่แนวทางชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัล (digital ethnography) ได้รับการพัฒนาโดย Sarah Pink และคณะ (2016) เพื่อรองรับโลกที่ดิจิทัลไม่เพียงเป็นพื้นที่ หากแต่เป็น “สภาพแวดล้อม” (environment) ที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา แนวทางนี้ผสมผสานการเก็บข้อมูลจากทั้งโลกออนไลน์และออฟไลน์ โดยเน้นมิติทางประสาทสัมผัส การสื่อสารเชิงภาพ และความสัมพันธ์แบบ “พันพัน” (entangled) ระหว่างมนุษย์ เทคโนโลยี และพื้นที่ทางกายภาพ (Pink et al., 2016)

ในเวลาเดียวกัน เน็ตโนกราฟี (Netnography) ซึ่งเสนอโดย Robert Kozinets (2002) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในงานวิจัยว่าด้วยชุมชนออนไลน์ โดยเฉพาะในด้านการตลาด วัฒนธรรมผู้บริโภค และแฟนดอม (fandom) วิธีวิทยานี้เน้นความเป็นระบบ มีขั้นตอนชัดเจนตั้งแต่การเลือกสนาม การสังเกต ปฏิสัมพันธ์ การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ โดยคำนึงถึงจริยธรรมของการวิจัยในชุมชนเสมือนอย่างเคร่งครัด (Kozinets, 2010) ภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขโลกที่จำกัดการเข้าถึงพื้นที่กายภาพตามที่ได้กล่าวข้างต้นได้เร่งให้แนวทางเหล่านี้กลายเป็นแนวปฏิบัติหลักในงานภาคสนามร่วมสมัย นักวิจัยจำเป็นต้องใช้เครื่องมือดิจิทัลในการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ไม่ว่าจะผ่านการโทรศัพท์ภาพ (video calling) การสนทนาออนไลน์ (online chatting) หรือการวิเคราะห์เนื้อหาบนสื่อสังคม (Abad Espinoza, 2022; Góralaska, 2020) การปรับตัวนี้มีได้เป็นเพียงการเปลี่ยนช่องทางการเข้าถึงข้อมูล แต่ยังคงสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับญาณวิทยาที่นักวิจัยต้องตระหนักถึง “ขอบเขตใหม่ของสนาม” และยอมรับความไม่สมบูรณ์ของการเข้าถึงซึ่งเป็นเงื่อนไขของโลกดิจิทัล

ขณะเดียวกันในอีกมิติหนึ่งนั้น งานสนามทางมานุษยวิทยากำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ จากการศึกษาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง สู่การขยายขอบเขตที่ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (human-nonhuman relations) โดยมีกรอบแนวคิดสำคัญสามประการที่กำลังกำหนดทิศทางอนาคตของงานสนามในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ แนวคิดการพ้นมนุษย์ (posthuman) อมนุษย์ (nonhuman) และพหุสายพันธุ์ (multispecies)

แนวคิดการพ้นมนุษย์ ซึ่งเสนอโดย Donna Haraway และ Rosi Braidotti มุ่งท้าทายการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับสิ่งไม่ใช่มนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับความเป็นองค์รวมและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน แนวคิดนี้วิพากษ์มนุษยนิยม (humanism) และแนวคิดที่ยกมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดย Haraway ได้นำเสนอแนวคิด “สายพันธุ์ร่วม” (companion species) ที่ศึกษาการวิวัฒนาการร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เช่น สุนัข เป็นต้น (Haraway, 2008) ขณะที่ Braidotti เสนอกรอบความคิดหลังมนุษยนิยมเชิงวิพากษ์ (critical posthumanism) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของการเป็นอัตวิสัยใหม่ที่เชื่อมโยงกันระหว่างร่างกาย เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อม โดยเน้นความเป็นพลวัต ความเชื่อมโยง และความรับผิดชอบต่อสายพันธุ์อื่นและโลกโดยรวม (Braidotti, 2019)

ขณะที่กรอบแนวคิดอมนุษย์ ซึ่งมี Eduardo Kohn และ Bruno Latour เป็นผู้นำเสนอ ให้ความสำคัญกับศักยภาพในการกระทำ (agency) และการสร้างความหมาย (meaning-making) ของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ งานของ Kohn กับชาวรุนา (Runa) ในป่าอเมซอนของเอกวาดอร์แสดงให้เห็นว่าพืชและสัตว์สามารถมีส่วนร่วมในการสร้างความหมายและมีบทบาทสำคัญในการเป็นคู่สนทนาของมนุษย์ (Kohn, 2013) ส่วน Latour เสนอผ่านกรอบ Actor-Network Theory (ANT) ว่ามนุษย์ วัตถุ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมต่างมีฐานะเป็น actants ที่ร่วมกันก่อรูปเครือข่ายสังคม โดยตัวอย่างคลาสสิกอย่าง

“ประตูอัตโนมัติ” ในระบบรถไฟใต้ดินปารีส หรือ “เข็มขัดนิรภัย” ในรถยนต์ แสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีมีบทบาท “สั่ง” การกระทำของมนุษย์ไม่แพ้กฎเกณฑ์ทางสังคม (Latour, 1992; 1996; 2005)

ส่วนแนวคิดพหุสายพันธุ์ที่นำโดย Anna Tsing และ Eben Kirksey มุ่งเน้นศึกษาความร่วมมือระหว่างสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดในบริบทของวิกฤตนิเวศวิทยา งานของ Tsing เกี่ยวกับเห็ดสนหรือมัตสึทาเกะ (matsutake) แสดงให้เห็นการอยู่รอดร่วมกันระหว่างมนุษย์ เห็ด และป่าในภูมิภาคคันไซหลังอุตสาหกรรม (Tsing, 2015) ส่วน Kirksey เสนอว่าจุลชีพ แบคทีเรีย และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กอื่นๆ มีบทบาทร่วมในการสร้างภูมิภาคชีวะ-วัฒนธรรมควบคู่กับมนุษย์ โดยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่ซับซ้อนระหว่างสายพันธุ์ พร้อมทั้งเชิญชวนให้พิจารณาความยุติธรรมเชิงสายพันธุ์ (multispecies justice) ซึ่งตั้งคำถามต่อเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติกับสังคมอย่างวิพากษ์ (Kirksey, 2014; 2015; Kirksey & Helmreich, 2010)

แนวคิดทั้งสามนี้กำลังปฏิวัติวิธีการทำงานสนามทางมานุษยวิทยา โดยขยายขอบเขตของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยให้รวมถึงสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ นักมานุษยวิทยาในอนาคตจึงจำเป็นต้องพัฒนาวิธีวิทยาใหม่ๆ ที่สามารถจับและเข้าใจมิติความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างมนุษย์กับสิ่งไม่ใช่มนุษย์ (Kirksey & Helmreich, 2010) ในประเทศไทย นักมานุษยวิทยาได้นำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาประเด็นข้ามพรมแดนหลายรูปแบบ โดยมักปรากฏเป็นวารสารวิชาการฉบับพิเศษหรือหนังสือรวมบทความที่สะท้อนประสบการณ์ภาคสนามที่หลากหลายของนักวิจัย เช่น วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ฉบับ *พรมแดนของวิธีวิทยา วิธีวิทยาที่พรมแดน* (จักรกริช สังขมณี, 2559) ที่อภิปรายความยืดหยุ่นของวิธีการศึกษาข้ามพื้นที่และแนวคิด หนังสือ *มานุษยวิทยาพื้นมนุษย์* (ยุคติ มุกดาวิจิตร และชัชชล อัจฉนาทิตติ, 2564) ที่สำรวจแนวทางศึกษาความสัมพันธ์มนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ และหนังสือ *มานุษยวิทยาที่ปรากฏ 40 มโนทัศน์ร่วมสมัย* (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และ

แก่งกิง กิติเรียงลาภ, 2567) ซึ่งนำเสนอมนทัศน์มานุษยวิทยาร่วมสมัยที่ใช้
ทบทวนและขยายขอบเขตการวิจัยสนามในปัจจุบัน

การเก็บข้อมูลภาคสนามในอนาคตจะต้องมี “ศิลปะแห่งการสังเกต”
(arts of noticing) ตามแนวคิดของ Tsing (2015: 17-25) ที่ละเอียดอ่อนต่อ
ปฏิสัมพันธ์ข้ามสายพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นการสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์
กับเทคโนโลยี มนุษย์กับสัตว์ หรือมนุษย์กับระบบนิเวศ ในยุคของวิกฤต
สภาพภูมิอากาศและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ การทำงานสนามแบบ
ข้ามพรมแดนระหว่างมนุษย์และสิ่งไม่ใช่มนุษย์มีความสำคัญยิ่งต่อการสร้าง
ความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันบนโลกที่เปราะบาง แนวคิดเหล่านี้ไม่เพียง
ท้าทายวิธีวิทยาการวิจัยแบบเดิม แต่ยังเสนอกรอบจริยธรรมใหม่สำหรับการ
อยู่ร่วมกันในยุคแอนโทรโพซีน (Anthropocene) (Braidotti, 2019)

การปรับแนวคิด “สนาม”

แนวคิดเรื่องสนามแบบดั้งเดิมมักถูกเข้าใจว่าเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มี
มีขอบเขตชัดเจน เป็นสถานที่ซึ่งนักมานุษยวิทยาเดินทางไปเพื่อเก็บข้อมูลและ
ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในชุมชนเป็นระยะเวลาอันยาวนาน อย่างไรก็ตาม ในยุค
โลกาภิวัตน์ แนวคิดนี้ได้ถูกท้าทายและปรับเปลี่ยนอย่างมีนัยสำคัญ งานของ
นักทฤษฎีสำคัญหลายท่าน โดยเฉพาะ Akhilleas Gupta กับ James Ferguson
(1997) Arjun Appadurai (1996) และ Tim Ingold (2000) ได้มีส่วนสำคัญ
ในการผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนมนทัศน์นี้อย่างลึกซึ้ง

Gupta และ Ferguson (1997) ได้วิพากษ์วิธีคิดแบบดั้งเดิมที่มอง
สนามเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่แยกขาดจากบริบทภายนอก พวกเขาแย้งว่า
ความเข้าใจเช่นนี้ล้าสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ที่พื้นที่ต่างๆ มีความเชื่อมโยงกัน
อย่างซับซ้อน ทั้งสองเน้นย้ำถึง “ตำแหน่งแห่งที่เชิงการเมือง” (political locations)
และ “พื้นที่ที่เคลื่อนย้ายและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา” (mobile, shifting
sites) และเสนอว่า สนามวิจัยไม่ใช่เพียงสถานที่ทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ที่

เชื่อมโยงผ่านกระบวนการทางสังคมและการเมืองข้ามพรมแดน แนวคิดนี้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาชาติพันธุ์วรรณาพหุสนาม (multi-sited ethnography) ซึ่งมุ่งติดตามความสัมพันธ์และการเคลื่อนย้ายของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่จำกัดอยู่เพียงในชุมชนเดียว (Gupta & Ferguson 1997:35-40)

ในทำนองเดียวกัน Arjun Appadurai (1996) ได้เสนอการแยกแยะระหว่าง “ความเป็นท้องถิ่น”(locality) กับ “ละแวกใกล้เคียง” (neighbourhood) โดยมองว่าความเป็นท้องถิ่นไม่ใช่เพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นประสบการณ์ที่ถูกสร้างผ่านกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อน ขณะที่ละแวกใกล้เคียงหมายถึงรูปแบบทางสังคมที่เป็นรูปธรรมมากกว่า Appadurai เน้นกระบวนการ “การผลิตตัวตนท้องถิ่น” (production of local subjects) (p.179) ซึ่งเกิดจากการปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมและประวัติศาสตร์ แนวคิดนี้ช่วยให้นักมานุษยวิทยา มองเห็นว่า “สนาม” เป็นกระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่ซับซ้อน มากกว่าจะเป็นเพียงสถานที่ที่นักวิจัยไปทำงาน

ส่วน Tim Ingold (2000) นำเสนอมุมมองที่แตกต่างโดยวิพากษ์การแบ่งแยกแบบเดการ์ต (Cartesian) ระหว่างประธานกับกรรม จิตกับกาย และสังคมกับธรรมชาติ (2000: 215-217) เขาเสนอว่าพื้นที่มิใช่สิ่งที่มีอยู่ก่อน แต่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวและการรับรู้ Ingold เสนอแนวคิด “การอยู่อาศัย” (dwelling) และ “การนำทาง” (map, wayfinding, navigation) ซึ่งสะท้อนการมีส่วนร่วมกับสภาพแวดล้อมอย่างมีชีวิตชีวาผ่านการเคลื่อนที่และปฏิบัติการทางสังคมในชีวิตประจำวัน มุมมองนี้ช่วยเปิดพื้นที่ให้กับการศึกษาเชิงประสาทสัมผัส (sensory studies) และการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ทางร่างกายในการบันทึกชาติพันธุ์วรรณา

แนวคิดของนักทฤษฎีทั้งสี่นี้มีผลกระทบสำคัญต่องานสนามร่วมสมัย โดยกระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจกับพื้นที่และสถานที่ในฐานะปรากฏการณ์เชิงสัมพันธ์ที่มีพลวัตและถูกประกอบสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

และประวัติศาสตร์ ผลกระทบที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาพหุสนาม (multi-sited ethnography) การทบทวนจริยธรรมและการเมืองของการวิจัย ชาติพันธุ์วรรณาเชิงพหุผัสสะ (multi-sensory ethnography) และการปรับเปลี่ยนมุมมองในการทบทวนสนามเดิมด้วยมุมมองใหม่ (revisiting the field)

การปรับเปลี่ยนแนวคิดเรื่องสนามวิจัยได้พัฒนาสู่วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาพหุสนาม ซึ่งออกแบบเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงหลายพื้นที่ Marcus (1995: 105-113) เสนอแนวคิดให้นักวิจัย “ติดตาม” (follow) ผู้คน วัตถุ เรื่องราวหรืออุปมานิทัศน์ ชีวประวัติหรือความขัดแย้ง เพื่อเข้าใจความเชื่อมโยงในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ตัวอย่าง “สนาม” ของไทยได้แก่ งานศึกษาของอรุษา ปัญญาเกตแก้ว (2559) ติดตามการค้าข้าวข้ามพรมแดนไทย-ลาว โดยใช้ “ข้าว” เป็นวัตถุวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ผ่านการเก็บข้อมูลจากหมู่บ้านชายแดนทั้งสองฝั่งงานชิ้นนี้แสดงให้เห็น “พื้นที่แห่งความกำกวม” อันเกิดจากกฎระเบียบและการปฏิบัติของรัฐที่ขาดความชัดเจน ส่งผลให้เกิดการเจรจาต่อรองระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ เสาวรีย์ ชัยวรรณ และวสันต์ ปัญญาแก้ว (2562) ใช้ชาติพันธุ์วรรณาแบบหลายสนามผสานการสำรวจเชิงปริมาณ ติดตามความทุกข์ 200 คนและช่างทำงานใน 6 จังหวัด ผลการศึกษาชี้ให้เห็นการก่อรูป “ชีวิตเร่ร่อนในโลกสมัยใหม่” ที่แรงงาน-สัตว์-ทุนกลายเป็นเครือข่ายเคลื่อนย้าย สะท้อนพลวัตของแรงงาน อัตลักษณ์ และเศรษฐกิจในบริบทโลกาภิวัตน์ ส่วนวิสุทธิ์ เวชวารากรณ์ (2564) ศึกษาวัฒนธรรมการเคลื่อนย้ายบนเส้นทางรถเมล์สาย 79 ในกรุงเทพมหานคร ด้วยระเบียบวิธีชาติพันธุ์วรรณาและชาติพันธุ์วรรณาอัตชีวประวัติ งานวิจัยพบว่าการเดินทางในเมืองใหญ่คือการ “ดิ้นรน” (striving) เพื่อต่อรองกับอุปสรรคและสิ่งแวดล้อม ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับวัตถุภาวะ (materiality) ของเมืองในการสร้าง “วัฒนธรรมการเคลื่อนย้าย”

(mobile culture) ที่หลากหลายตามแนวคิดของ Phillip Vannini (2010) งานวิจัยทั้งสามชิ้นแสดงให้เห็นคุณูปการของวิธีวิทยาชาติพันธุ์วรรณนาพหุสนาม ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงข้ามพื้นที่ ผ่านการ “ติดตาม” ผู้คน สัตว์ วัตถุ และเรื่องเล่า อันนำไปสู่การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างลึกซึ้ง

ชาติพันธุ์วรรณนาเชิงพหุผัสสะ (multi-sensory ethnography) คือ แนวทางการศึกษาที่ใช้วิธีวิจัยเชิงผัสสะ (sensory methods) ซึ่งเปิดโอกาสให้นักวิจัยสำรวจโลกทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และการรับรส รวมถึงประสบการณ์ทางร่างกายและการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ โดย Sarah Pink (2015) เสนอให้นักมานุษยวิทยาใช้ร่างกายเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับผู้ให้ข้อมูล เช่น กินอาหารร่วมกัน เดินสำรวจ (Pink, 2015: 69-79) เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกที่ไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยวิธีวิทยาแบบเดิม Pink สะท้อนให้เห็นว่า “สนาม” ไม่ได้แยกขาดจากประสบการณ์ทางร่างกายของนักวิจัย แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการรับรู้และปฏิสัมพันธ์เชิงผัสสะระหว่างนักวิจัยกับสภาพแวดล้อมและผู้คนในพื้นที่ศึกษา

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์เรื่องสนาม ยังส่งผลให้มานุษยวิทยาร่วมสมัยเปิดรับแนวทางการทบทวนสนามเดิม (revisit) ด้วยกรอบวิธีวิทยาใหม่ ซึ่งผู้เขียนเคยศึกษาวัฒนธรรมอาหารและเสื้อผ้ามือสองมาก่อน แต่การทวนกลับไปทบทวน “สนาม” เหล่านั้นอีกครั้งภายใต้กรอบชาติพันธุ์วรรณนาพหุผัสสะและวิธีวิจัยเชิงภาวะกาย (embodied method) ได้เปิดสู่มิติความเข้าใจที่ลุ่มลึกและซับซ้อนยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่น่าสนใจ เช่น Anna Mann et al. (2011) ได้เสนอการทดลองชาติพันธุ์วรรณนา (ethnographic experiment) โดยจัดให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้เริ่มต้นกินอาหารด้วยมือร่วมกัน เพื่อสำรวจประสบการณ์ทางร่างกายและภาษาในการ “ลิ้มรส” ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่ลิ้น แต่รวมถึงนิ้วมือ ความพึงพอใจ ความเขินอาย หรือความอึดอ้อม

โดยชี้ให้เห็นว่าการลิ้มรสเป็นกระบวนการที่เรื้อรังทั้งหมดมีส่วนร่วม และความทรงจำเกี่ยวกับรสชาติยังฝังแน่นอยู่ในผิวหนัง กล้ามเนื้อ และสัมผัส แม้หลังอาหารจะหมดไปแล้ว

โดยในกรณีของสนามอาหาร แม้ผู้เขียนจะเคยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ส่วนประกอบอาหารและพิธีกรรมด้วยการบันทึกทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว แล้วก็ตาม แต่เมื่อกลับไป “กินข้าว” กับผู้ให้ข้อมูลด้วยความเข้าใจที่มากกว่าการ “ร่วมโต๊ะ” (commensality) (Pink, 2015) ด้วยการร่วมปรุงและสังเกต อารมณ์ที่เกิดขึ้นจากกลิ่น เสียง รสสัมผัส และรสชาติ และด้วยการให้ความสำคัญกับข้อมูลอื่นที่ไม่อาจเก็บได้ทางสายตา พบว่า “ความทรงจำของรสชาติ” (taste memory) เป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดสูตรอาหารท้องถิ่นที่ไม่เคย ถูกบันทึกเป็นสายลักษณะอักษร การใช้เสียงน้ำเดือด กลิ่นของสมุนไพร และ จังหวะการเคลื่อนไหวของร่างกายในห้องครัว กลายเป็นข้อมูลเชิงผัสสะที่ เชื่อมโยงความทรงจำและอัตลักษณ์ของชุมชน

ส่วนในสนามเสื้อผ้า การเพิ่มจากเพียงการสังเกตการแต่งกาย การจัด ประเภทเสื้อผ้า ความรู้เรื่องแบรนด์ หรือที่มาที่ไป มาสู่การสัมผัสเนื้อผ้าร่วมกับเจ้าของร้าน ลูกจ้างและลูกค้า การทำแผนที่ผัสสะ (sensory mapping) เผยให้เห็น “ภูมิทัศน์กลิ่น” (smellscape) อันเฉพาะของแต่ละร้าน เช่น กลิ่นผ้าใหม่หรือกลิ่นเสื้อที่ผ่านการเดินทางอันยาวไกลมาในกระสอบที่ถูกจับ วางคัดแยกตามสภาพที่สามารถทำราคาได้อย่างแตกต่างกัน กลิ่นน้ำยาปรับ ผ้านุ่มยี่ห้อต่างๆ กลิ่นพื้นที่วางขาย สะท้อนความต่างทางชนชั้น “แบบตะโกน” ได้ไม่ต่างจากป้ายแบรนด์เลย ทำให้ผู้เขียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างผิว สัมผัส กลิ่น และค่านิยมได้ลึกขึ้น

นอกจากนี้ การสร้างสัมพันธ์ในสนามผ่านการลงมือทำอาหารหรือ จัดแยกประเภทผ้าร่วมกัน เกิดเป็น ความไว้วางใจผ่านผัสสะ (embodied rapport) ที่ลึกซึ้งกว่าการสัมภาษณ์แบบเดิม ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ด้วย รหัสเชิงผัสสะ (sensory codes) ยังเผยให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างรสชาติ

สัมผัส และอัตลักษณ์วัฒนธรรมในชีวิตประจำวันอย่างมีชีวิตชีวา (Pink, 2015) กล่าวได้ว่า การกลับไปทบทวนสนามด้วยมุมมองเชิงผัสสะจึงไม่ใช่เพียงการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม แต่คือการ “พลิกวิธีคิด” ต่อสิ่งที่เคยรู้ ให้กลายเป็นความเข้าใจที่สัมผัสได้ผ่านร่างกายของทั้งผู้วิจัยและผู้ถูกศึกษาอย่างแท้จริง

การปรับเปลี่ยนแนวคิดเรื่อง “สนาม” ในงานศึกษาทางมานุษยวิทยาสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ที่สำคัญจากการมองสนามเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีขอบเขตชัดเจน สู่การเข้าใจสนามในฐานะพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่มีความเชื่อมโยงและเคลื่อนไหวตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลสำคัญต่อวิธีวิทยาและจริยธรรมการวิจัยทางมานุษยวิทยาในหลายด้าน ทั้งการพัฒนาชาติพันธุ์วรรณาพหุสนาม การทบทวนจริยธรรมและการเมืองของการวิจัย และการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ทางร่างกายและประสาทสัมผัส นักมานุษยวิทยาร่วมสมัยจึงจำเป็นต้องขยายขอบเขตความเข้าใจเรื่องสนามจากการศึกษาพื้นที่คงที่ไปสู่การติดตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กระแสการไหลเวียน และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เคลื่อนไหวผ่านพื้นที่ต่างๆ รวมถึงให้ความสำคัญกับประสบการณ์เชิงประสาทสัมผัสและการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง การปรับเปลี่ยนนี้ไม่เพียงช่วยให้นักวิจัยทางมานุษยวิทยาเข้าถึงความซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างรอบด้าน แต่ยังช่วยให้ นักวิจัยสามารถพัฒนากระบวนการวิธีวิทยาที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทที่มีพลวัตในโลกปัจจุบัน

ความท้าทายและกลยุทธ์การปรับตัว

บริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกยุคปัจจุบันส่งผลกระทบโดยตรงต่อการทำงานภาคสนามในทางมานุษยวิทยา ความซับซ้อนเหล่านี้นำไปสู่ความท้าทายและข้อจำกัดใหม่ๆ ที่ทำให้นักมานุษยวิทยาต้องทบทวนวิธีวิทยาและแนวทางปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง (Marcus, 1995; Pink, 2015) การเปลี่ยนผ่านฉับพลันสู่การวิจัยแบบไร้

การสัมผัสในช่วงวิกฤตสุขภาพโลกปี ค.ศ. 2020 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการทบทวนความหมายของ “พื้นที่” และ “การมีส่วนร่วม” ในงานมานุษยวิทยา (Lupton, 2021) แม้ว่าวิธีนี้ช่วยให้การวิจัยดำเนินต่อไปได้ แต่ก็นำมาซึ่งคำถามสำคัญเกี่ยวกับความลึกและคุณภาพของข้อมูล รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยและผู้ถูกศึกษาในสภาพแวดล้อมดิจิทัล การปรับตัวในภาวะวิกฤตนี้เผยให้เห็นว่าแม้เทคโนโลยีจะเปิดโอกาสใหม่ แต่ก็ไม่สามารถทดแทนมิติสัมผัสและความละเอียดอ่อนของการลงพื้นที่โดยตรงได้ทั้งหมด

ด้วยเหตุนี้ ความท้าทายของนักวิจัยจึงไม่ใช่เพียงการ “เข้าไปเก็บข้อมูล” แต่ต้องเจรจา ปรับตัว และต่อรองกับเงื่อนไขต่างๆ ในสนามวิจัย ทั้งทางกายภาพ สังคม และจิตวิทยา การวิจัยจึงเป็นกระบวนการที่นักวิจัยและผู้ถูกศึกษาร่วมกันกำหนดขอบเขต วิธีการ และความหมายของข้อมูล เพราะวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์และการเจรจาต่อรองระหว่างผู้คนอย่างต่อเนื่อง (Bernard, 2006; Forrest & Nelson, 2022) แนวคิดเรื่องการเจรจา (negotiation) ไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับนักมานุษยวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาของ Philip Gulliver (1979; 1988) ที่ถือเป็นรากฐานของการทำความเข้าใจการเจรจาในฐานะกระบวนการที่ซับซ้อนทางวัฒนธรรมและทางสังคม และแนวทางชาติพันธุ์วรรณาของเขายังคงมีอิทธิพลในมานุษยวิทยาและการศึกษาการแก้ไขข้อขัดแย้ง

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการปรับแนวคิดเรื่องสนาม จึงอาจเป็นประโยชน์ต่อนักมานุษยวิทยา หากจะพิจารณาการเจรจาไปพร้อมกันในมิติสำคัญ ดังนี้ *การเจรจาเงื่อนไขการเข้าถึง* นักวิจัยต้องต่อรองกับผู้ควบคุมพื้นที่ (gatekeepers) เรื่องเวลา สถานที่ รูปแบบการสื่อสาร และปรับรูปแบบการวิจัยให้สอดคล้องกับข้อจำกัดที่พบ การเจรจาทางอำนาจ นักวิจัยต้องตระหนักถึงความไม่เท่าเทียม ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัย โดยใช้วิธีสะท้อนกลับ (reflexivity) เพื่อเจรจาต่อต้านอคติส่วนตัวและสร้างความไว้วางใจ การเจรจากับ “ความเจ็บ” และ “ความล้มเหลว” นักมานุษยวิทยาต้องให้ความสำคัญกับช่วงเวลาที่ไม่เกิด

ข้อมูล โดยมองช่วงเวลานั้นเป็นแหล่งข้อมูลเชิงลึก และเรียนรู้จากการทดลองที่ไม่ประสบความสำเร็จเพื่อเจาะหาแนวทางใหม่แทนการฝืนใช้วิธีเดิม และการเจาะหาเชิงจินตนาการ อันเกี่ยวข้องกับการปรับจินตนาการในการออกแบบวิธีเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการเปิดพื้นที่ให้ผู้ถูกศึกษาและสิ่งแวดล้อมมีบทบาทร่วมสร้างความรู้ จะเห็นได้ว่า การเจาะหานี้จึงเป็นทั้งศิลปะและเทคนิคในการต่อร่องระหว่างนักวิจัยกับข้อจำกัด ความต้องการ และพลวัตอำนาจในสนามวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ “แท้จริง” และมีความหมายอย่างลึกซึ้งทั้งทางวิชาการและจริยธรรม

ขณะเดียวกันการพัฒนาวิธีวิทยาใหม่ๆ ก็สามารถเป็นหนึ่งในการตอบสนองต่อความท้าทายที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงของ “สนาม” ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว วิธีการเก็บข้อมูลแบบดั้งเดิมที่เน้นการลงพื้นที่ระยะยาวต่อเนื่องกลายเป็นอุปสรรคสำหรับนักวิจัยจำนวนมากในปัจจุบัน เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านเวลา ทรัพยากร และความซับซ้อนของบริบททางสังคม ปัจจัยเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาวิธีวิทยาใหม่ที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น แต่ยังคงรักษาคุณค่าของข้อมูลเชิงคุณภาพไว้ได้ ตัวอย่างเช่น ชาติพันธุ์วรรณาเชิงปะติดปะต่อ (patchwork ethnography) และชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (rapid ethnography)

ชาติพันธุ์วรรณาเชิงปะติดปะต่อเป็นวิธีวิจัยที่กำลังได้รับความนิยมในการตอบสนองต่อข้อจำกัดของการลงพื้นที่แบบดั้งเดิม โดยใช้การลงพื้นที่แบบกระจัดกระจาย (patches) หลายช่วงเวลาและสถานที่แทนการลงพื้นที่ต่อเนื่อง (Günel, et al, 2020) วิธีการนี้ช่วยให้นักวิจัยสามารถรักษาความสัมพันธ์และความเข้าใจเชิงลึกกับผู้ใช้ข้อมูลแต่ละบริบทได้อย่างยืดหยุ่น โดยยังคงเน้น “ความคิดช้า” (slow thinking) ที่ลึกซึ้งในการประมวลผลข้อมูล แม้จะไม่ได้อยู่ในสนามอย่างต่อเนื่อง จุดเด่นสำคัญของการวิจัยแบบนี้คือการเปิดโอกาสให้นักวิจัยที่มีภาระหน้าที่อื่นๆ เช่น การดูแลครอบครัว หรือข้อจำกัดทางสถาบัน สามารถทำวิจัยเชิงคุณภาพได้อย่างเท่าเทียมและ

หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ ยังท้าทายมรดกอาณานิคมเดิมของงานมานุษยวิทยาโดยแสดงให้เห็น “รอยต่อ” (seams) ในกระบวนการผลิตความรู้ อย่างโปร่งใส (Günel & Watanabe, 2024)

อีกหนึ่งวิธีวิทยาที่ตอบสนองต่อความท้าทายคือ ชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน ซึ่งเน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพอย่างรวดเร็วในระยะเวลาที่สั้นลง วิธีนี้เหมาะกับบริบทที่ต้องการข้อมูลเชิงลึกอย่างเร่งด่วน เช่น งานวิจัยเพื่อสนับสนุนการวางนโยบายหรือบริการสาธารณะ ที่ไม่อาจรอเวลาทำวิจัยระยะยาวแบบดั้งเดิมได้ การวิจัยแบบนี้ เน้นการเลือกประเด็นสำคัญและผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) อย่างมีเป้าหมาย พร้อมใช้เครื่องมือหลากหลาย ทั้งการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์เฉพาะจุด และการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อรักษาคุณภาพของข้อมูลไว้ในเวลาจำกัด แม้ว่าจะให้ความสำคัญกับความเร็วและประสิทธิภาพ แต่ก็ยังคงยึดหลักการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการทำความเข้าใจบริบท แม้บางครั้งจะต้องแลกกับความลึกเพื่อให้ได้ความกว้างและความทันเวลา แนวทางนี้มีมักถูกนำมาใช้ในมานุษยวิทยาประยุกต์ ด้านสาธารณสุข การวิจัยตลาด และการประเมินโครงการ ซึ่งจำเป็นต้องได้ผลลัพธ์ที่รวดเร็วและใช้งานได้จริง (Vindrola-Padros, 2021)

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า งานวิจัยในอนาคตมีแนวโน้มที่จะใช้กลยุทธ์ “การผสมผสานวิธีวิทยา” ตัวอย่างเช่น การผสมผสานรูปแบบ ชาติพันธุ์วรรณาเชิงปะติดปะต่อกับชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วนพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ Artificial Intelligence (AI) เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล หรือการศึกษา AI ในฐานะผู้มีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม (cultural participant) (Lanzeni, et al., 2023) การปรับตัวนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนการเผชิญกับข้อจำกัด แต่ยังเป็นการยกระดับวิธีวิทยาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมที่มีพลวัตสูงและซับซ้อนมากขึ้น ที่สำคัญ การพัฒนาวิธีวิทยาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของนักมานุษยวิทยาในการปรับตัวต่อความท้าทายร่วมสมัย

เพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของการทำความเข้าใจสังคมมนุษย์อย่างลึกซึ้งและละเอียดอ่อน ในขณะที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการลงพื้นที่แบบดั้งเดิม

งานวิจัยไทยในทศวรรษที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงการปรับแนวคิดสนามและการเผชิญหน้ากับความท้าทายในหลายมิติ การศึกษาของวิทยา ไซยดี (2563) เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของการผสมผสานวิธีวิทยาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ร่วมกับมานุษยวิทยาทัศนศึกษา (visual anthropology) เพื่อศึกษาประสบการณ์ชีวิตของแรงงานชายภาคอุตสาหกรรมที่กลายเป็นผู้พิการถาวรจากอุบัติเหตุการทำงาน การใช้ภาพถ่ายจากผู้ให้ข้อมูล 10 ราย ช่วยให้สามารถเข้าถึง “ความทุกข์ทางสังคม” (social suffering) ที่คำพูดอาจไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างครบถ้วน ขณะที่งานวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์ทางเสียง” ในโรงพยาบาลของณัฐนรี ชลเสถียร (2566) ที่ทำให้เห็นว่า “สายตาใหม่” อย่างวิธีวิทยาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและการรับรู้ทางประสาทสัมผัสก็ทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดอ่อนและเหมาะสมกับบริบท อันนำไปสู่ข้อเสนอการใช้เสียงธรรมชาติและดนตรีบำบัดเพื่อลดความเครียดของผู้ป่วย

บทบาทของ “ตำแหน่งแห่งที่” (positionality) เป็นเครื่องมือสำคัญในการเจรจากับความท้าทาย สร้อยมาศ รุ่งมณี (2559) เน้นย้ำว่าอัตลักษณ์ของนักวิจัยไม่ว่าจะเป็นมิติเพศชาติพันธุ์ หรือชนชั้น ล้วนส่งผลต่อการเข้าถึงและความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ตัวอย่างเช่น ความเป็นผู้หญิงและสถานะเป็นคนกรุงเทพฯ ส่งผลให้ชาวบ้านมองนักวิจัยในลักษณะเฉพาะ ซึ่งสามารถสร้างทั้งข้อได้เปรียบในการเข้าถึงข้อมูล และความคาดหวังหรืออคติที่ต้องเจรจา ขณะเดียวกัน นอกจากตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมแล้ว นักวิจัยยังควรต้องตระหนักถึงสนามของตนเองให้ลึกซึ้งขึ้นไปอีก โดยเฉพาะในกรณีทำงานวิจัยอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงอันตรายทางกายภาพ เช่น การทำวิจัยในพื้นที่ความรุนแรงทางชายแดนภาคใต้ของไทย ของพัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ (2565) ซึ่งผู้วิจัยต้องพึ่งพาเครือข่ายท้องถิ่น ปรับการแต่งกาย และออกแบบเครื่องมือวิจัยที่สอดคล้องกับสภาพความหวาดกลัวและความไม่ไว้วางใจ

อันเป็นกระบวนการที่ผสมผสานทักษะการต่อรองด้านความปลอดภัย วิธีวิทยา และจริยธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้จากสองกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ในสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม นักวิจัยต้องตระหนักถึงผลกระทบของตำแหน่งแห่งที่ของตนอย่างลึกซึ้ง การเจรจาวิธีวิทยาจึงต้องคำนึงถึงมิติเชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในกระบวนการวิจัย และหาแนวทางที่จะลดทอนความไม่เท่าเทียมนั้นให้ได้มากที่สุด เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์

จริยธรรมและกฎหมายจึงยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่นักวิจัยต้องเผชิญ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่ที่มีเงื่อนไขทางการเมืองเข้มข้น บุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล (2559) ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่าง “จริยธรรมเชิงสถาบัน” (procedural ethics) กับ “จริยธรรมในทางปฏิบัติ” (ethics in practice) เมื่อบริบทการเมืองในพื้นที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน นักวิจัยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการเข้าถึงข้อมูล เช่น การข้ามแดนที่อาจไม่ได้รับอนุญาตอย่างเป็นทางการ แต่กลับถูกยอมรับโดยชุมชนท้องถิ่น (Das & Poole, 2004) สอดคล้องกับสิ่งที่กนกวรรณ มะโนรัมย์ (2559) สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของเขื่อนน้ำเทิน 2 ในสปป.ลาว ซึ่งนักวิจัยจำเป็นต้องใช้วิธีการ “จรยุทธ์วิธี” (guerrilla method) เพื่อหลีกเลี่ยงการแทรกแซงจากรัฐและคงความเป็นส่วนตัวของชุมชน แนวทางนี้ต้องอาศัยความยืดหยุ่นในการเจรจาเชิงจริยธรรม โดยคำนึงถึง “ความเป็นธรรม” ต่อผู้ได้รับผลกระทบอย่างจริงจัง

ส่วนในบริบทประชากรกลุ่มเปราะบาง (vulnerable) ซ่อนเร้น (hidden) หรือเข้าถึงยาก (hard-to-reach) นักวิจัยต้องเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนในการเก็บข้อมูล การศึกษา “เหา” ในทัศนสถานหญิงของรวิวรรณ รักถิ่นกำเนิด (2564) ชี้ให้เห็นถึงวิธีการที่นักวิจัยสามารถใช้สถานการณ์เฉพาะ เช่น ชีวอำนาจ (biopower) การต่อรองผ่านร่างกาย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ “ศัตรูของมนุษย์” ในทางการแพทย์” อย่างเหา

เพื่อเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมในบริบทที่ถูกจำกัดอย่างเข้มงวด ในทำนองเดียวกัน อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ และกนกวรรณ ธรวารธรณ (2557) สะท้อนถึงประสบการณ์การวิจัยในฐานะทหารเกณฑ์ แสดงให้เห็นว่าร่างกายถูกใช้เป็นพื้นที่ของการเจรจาและการต่อต้านอำนาจในสภาพแวดล้อมที่มีระเบียบวินัยสูง เช่น ความกลัวการโดน “ซ่อม” ของทหาร และการสร้างความเป็น “ปกติ” ของครูฝึก เป็นต้น รวมถึงกรณีศึกษาโครงการทดลองยาต้านไวรัสในผู้ติดเชื้อเอชไอวีระยะเฉียบพลันของกมลกานต์ ตั้งนารี (2563) เผยว่าการตัดสินใจเข้าร่วมการทดลองมักเกี่ยวข้องกับตราบาปและการตีตราทางสังคม ทำให้ผู้เข้าร่วมมองการทดลองเป็นทางเลือกเดียวในการเข้าถึงการรักษา งานวิจัยนี้เสนอให้ขยายกรอบจริยธรรมให้ครอบคลุม “จริยธรรมที่ฝังฝังในความสัมพันธ์ทางสังคม” (socially embedded ethics) เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีและสะท้อนบริบทชีวิตจริงของผู้เข้าร่วมการวิจัย ทั้งนี้จากสามกรณีดังกล่าว การศึกษาในบริบทที่มีข้อจำกัดเหล่านี้เรียกร้องให้นักวิจัย “เจรจา” อย่างรอบคอบและปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขเฉพาะหน้าและบริบทที่มีข้อจำกัดมากมาย โดยคำนึงถึงมิติทางจริยธรรมและผลกระทบต่อผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างรอบด้าน

ท้ายที่สุด ความสำเร็จของงานวิจัยไม่ได้ขึ้นอยู่กับวิธีการที่วางแผนไว้ อย่างสมบูรณ์แบบเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับ “โชคที่บังเอิญค้นพบ” (serendipity) ซึ่ง ฐานิดา บุญวรโรธ (2562) ชี้ให้เห็นว่า ปραกฏการณ์นี้มีใช้แค่เหตุบังเอิญ แต่เกิดจากความพร้อมของนักวิจัยที่เตรียมตัวมาอย่างดี นักวิจัยต้องสามารถจัดการและตีความข้อมูลที่ค้นพบอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ๆ และขยายขอบเขตทางทฤษฎี จากการศึกษาทั้งหมดข้างต้นกล่าวได้ว่า การทำงานภาคสนามทางมานุษยวิทยาในปัจจุบันเผชิญความท้าทายจากโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน นักวิจัยจึงต้องปรับวิถีวิทยาและจินตนาการ “สนาม” ให้เป็นพื้นที่พลวัตที่ตอบรับกับบริบทที่หลากหลาย ทั้งในด้านความเสี่ยง จริยธรรม และอำนาจ โดยยึดหลักการพื้นฐานทางมนุษยธรรมเป็นแกนกลาง ได้แก่ การคำนึงถึงคุณภาพ

ชีวิต ความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว ความเท่าเทียม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อสร้างความรู้ที่ลึกซึ้ง มีความหมาย และสอดคล้องกับความซับซ้อนของโลกยุคร่วมสมัย

บทส่งท้าย

ในช่วงปลายของวันหนึ่งที่ผ่านมาไม่นาน ผู้เขียนนั่งอยู่ที่คาเฟ่เล็กๆ ท้ายหมู่บ้าน หมู่บ้านที่ครั้งหนึ่งต้องนั่งรถฝ่าทางโค้งคดเคี้ยวจนเวียนหัว หัวสั่นหัวโคลนกว่าจะมาถึง หมู่บ้านที่กลิ่นป่าไผ่และจุกแสบทุกครั้งที่ลมพัดผ่าน ความทรงจำจากการทำงานภาคสนามครั้งแรกหวนคืนกลับมา ในพื้นที่ที่การนั่งทบทวนตนเองมักเกิดขึ้นได้ร่มไม้ในวัด หรือที่ม้าหินหน้าร้านชำคู่กับ ถูน้ำอัดลมเย็นเฉียบ หมู่บ้านที่อาจารย์ของผู้เขียนเคยเอ่ยว่า “ขนาดพอเหมาะ” สำหรับเป็นสนาม แต่วันนี้ ความพอเหมาะนั้นกลับไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป สนามปรากฏในรูปแบบที่เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และไม่อาจพิจารณาได้ด้วยสายตาเพียงอย่างเดียว กลิ่นหอมของกาแฟ เสียงเครื่องบดคั่วกาแฟ แข่งกับเสียง “ไลฟ์สด” บรรยาย “กาแฟลักร้อยวิหัลลัคน” ของ “นักรีวิว” ตรงชานด้านนอก และเสียงตามสายที่แว่วอยู่ไกลๆ แจ้งยอด “เงินหอม” ล้วนผสมกันเป็นฉากใหม่ของสนามที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เชื่อมโยงผู้คน สรรพสิ่ง และข้อมูลไว้ด้วยกันในเครือข่ายที่ไม่มีวันหยุดนิ่ง

ในบริบทเช่นนี้ วิธีวิทยาที่เคยมั่นคงกลายเป็นเพียงหนึ่งในหลายเส้นทางที่อาจใช้ได้เฉพาะบริบท การเปลี่ยนผ่านจากสนามแบบจารีต สู่แนวทางดิจิทัล และล่าสุดสู่กรอบคิดหลังมนุษย์นิยม จึงไม่เพียงเปลี่ยนวิธีการทำงานภาคสนาม แต่เปลี่ยนวิธีที่เราคิด เข้าใจ และมีส่วนร่วมกับโลกของผู้คนอย่างสิ้นเชิง (Marcus, 1995; Pink, 2015; Tsing, 2005) ความเปลี่ยนแปลงนี้ยังตอกย้ำบทบาทของนักวิจัยในฐานะผู้เอื้อให้เกิดการร่วมผลิตความรู้ ซึ่งต้องตัดสินใจทางจริยธรรมอย่างต่อเนื่องและตอบสนองต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่เฉพาะในงานสนามแบบ “นอกขอบ” เท่านั้น หากแต่รวมถึงสนาม

แบบจารีตที่ผ่านมาก็เป็นเช่นเดียวกัน กระบวนการทำวิจัยจึงไม่ใช่เส้นตรง หากเป็นการเดินทางที่ต้องอาศัยความยืดหยุ่น การสะท้อนตน และการเรียนรู้ร่วมกันกับผู้คนในสนาม

บทสรุปของการเดินทางทางความคิดในบทความนี้ไม่ได้ชี้ว่ามีวิธีใดที่ดีที่สุดในการทำวิจัยมานุษยวิทยาในยุคปัจจุบัน หากแต่เสนอให้นักวิจัยเปิดพื้นที่ทางความคิดให้กว้างขึ้น เพื่อยอมรับการทดลอง วิธีการผสมผสาน และการจินตนาการแนวทางใหม่ๆ ที่อาจตอบสนองต่อโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน มานุษยวิทยาไม่เพียงต้องเข้าใจมนุษย์ในฐานะปัจเจกหรือสังคม แต่ต้องเข้าใจในบริบทของการอยู่ร่วมกับสิ่งอื่น ๆ บนโลกที่เชื่อมต่อถึงกันอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น การตั้งคำถามด้วยจินตนาการกับวิถีวิทยาและสนาม อยู่เสมอ จึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการศึกษาทางมานุษยวิทยาอย่างร่วมสมัย

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ มะโนรัมย์. (2559). ‘จรรยาวิธี’ ทางสองแพร่งจริยธรรมการวิจัย และความเป็นธรรม กับการเมืองเรื่องเขียนในلاس. *วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา*, 35(1), 171–197. สืบค้นจาก <https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/JSA-35-1-kanokwan.pdf>
- กมลกานต์ ตั้งนารี. (2563). *การทดลองยาในมนุษย์: ร่างกาย อำนาจ และ จริยธรรม*. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จักรกริช สังขมณี. (2559). พรหมแดนของวิธีวิทยา วิธีวิทยาที่พรหมแดน. *วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*, 35(1), 3–21. สืบค้นจาก <https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/JSA-35-1-editorial.pdf>
- ฐานิดา บุญวรวงษ์. (2562). ความสำคัญของ ‘Serendipity (โชคดีที่บังเอิญ ค้นพบ)’ ในการทำงานภาคสนามทางมานุษยวิทยา. *วารสารมานุษยวิทยา*, 2(2), 5–48. สืบค้นจาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jasac/article/view/231776>
- ณัฐนรี ชลเสถียร. (2566). *เสียงในโรงพยาบาลกับการเยียวยา*. สืบค้นจาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/435> (20 กรกฎาคม 2568).
- บุศรินทร์ เลิศขวลิตสกุล. (2559). จริยธรรมระดับปฏิบัติการ: ประสบการณ์ วิจัยภาคสนามกับชุมชนข้ามแดนบริเวณชายแดนไทยและรัฐฉาน ประเทศพม่า. *วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา*, 35(1). สืบค้นจาก <https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/JSA-35-1-busarin.pdf>
- ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (บก.). (2545). *คนใน: ประสบการณ์ภาคสนาม ของนักมานุษยวิทยาไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

- พัฒนา กิติอาษา. (2551). “มานุษยวิทยาแบบคนมองคน”: ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยกำเนิดและพัฒนาการของงานชาติพันธุ์นิพนธ์ในสยาม. *วารสารสังคมศาสตร์*, 20(2), 159–206. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/173587>
- พัทธิธีรา นาคอุไรรัตน์. (2565). ประสบการณ์เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ความรุนแรงถึงตาย. *วารสารสิทธิและสันติศึกษา*, 1(2), 117–134. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/HRPS/article/view/163814>
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2538). *การก่อตัวของกระแสวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย, พ.ศ. 2520-2537*. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). อ่าน “วัฒนธรรมชุมชน”: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: ฟ้ายเดียวกัน.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร และซัชชล อัจฉนาภิจิ. (2564). *มานุษยวิทยาพื้นมนุษย์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และเก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2567). *มานุษยวิทยาที่ปรากฏ 40 มโนทัศน์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- รวิวรรณ รักถิ่นกำเนิด. (2564). *เท่ากับเธอ: อำนาจและการต่อรองของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถาน*. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยา ไชยดี. (2563). *การเผชิญความทุกข์ทางสังคม: ประสบการณ์ชีวิตของแรงงานที่กลายเป็นผู้พิการอย่างถาวร*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย), มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิสุทธิ์ เวชวารารณ. (2564). *คน ดัน เมือง: วัฒนธรรมการเคลื่อนย้ายบนเส้นทางของรถเมล์สายหนึ่งในกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สร้อยมาศ รุ่งมณี. (2559). “ตำแหน่งแห่งที่” ในฐานะเครื่องมือการเข้าถึงข้อมูล: บทสะท้อนจากการทำงานภาคสนามในพื้นที่ชายแดนอีสาน-ลาว. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 35(1), 23–46. สืบค้นจาก <https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/JSA-35-1-soimart.pdf>
- เสาวรีย์ ชัยวรรณ และวสันต์ ปัญญาแก้ว. (2562). คน/ช้าง/เคลื่อนย้าย และชีวิตเร่ร่อนในโลกสมัยใหม่. *วารสารสังคมศาสตร์*, 31(1), 10–45. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/187706/139385>
- อรุษา ปัญญาอดแก้ว. (2559). การติดตามวัตถุของการศึกษา: นัยเชิงวิวิธวิทยาในการศึกษา การค้าข้าวข้ามพรมแดนไทย-ลาว. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 35(1), 48–69. สืบค้นจาก <https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/JSA-35-1-arusa.pdf>
- อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ และกนกวรรณ ธรารวรรณ. (2557). ทหารเกณฑ์: ปฏิบัติการของอำนาจบนเรือนร่าง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 33(5), 233–244. สืบค้นจาก https://doi.nrct.go.th//ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14456/humsu.2014.112
- Abad Espinoza, L. G. (2022). The ethnographic quest in the midst of COVID-19. *International Journal of Qualitative Methods*, 21, 1–12. doi: 10.1177/16094069221135967
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Asad, T. (1973). *Anthropology and colonial encounter*. London: Ithaca Press.
- Atkinson, P. (1990). *The ethnographic imagination: Textual constructions of reality*. London: Routledge.

- Benedict, R. (1935). *Patterns of culture*. New York, NY: Houghton Mifflin.
- Bernard, H. R. (2006). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches* (4th ed.). Lanham, MD: Altamira Press.
- Boas, F. (1901). *The mind of primitive man*. New York, NY: Macmillan.
- Boellstorff, T. (2008). *Coming of age in second life: An anthropologist explores the virtually human*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Braidotti, R. (2019). *Posthuman knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Chevalier, S. (2015). Anthropology at home. In J. D.Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2nd ed., Vol. 1, pp. 751–757). Amsterdam: Elsevier.
- Clifford, J. (1986). Introduction: Partial truths. In J. Clifford & G. E. Marcus (Eds.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography* (pp. 1–26). Berkeley, CA: University Of California Press.
- Clifford, J., & Marcus, G. E. (Eds.). (1986). *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*. Berkeley, CA University Of California Press.
- Coleman, E. G. (2010). Ethnographic approaches to digital media. *Annual Review of Anthropology*, 39, 487–505. doi: 10.1146/annurev.anthro.012809.104945
- Das, V., & Poole, D. (2004). *Anthropology in the margins of the state*. Santa Fe, NM: School of American Research Press.

- Forrest, J., & Nelson, K. (2022). *Doing field projects: Methods and practice for social and anthropological research*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Furphy, S. (2013). *Edward M. Curr and the tide of history*. Canberra: Australian National University E Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of cultures: Selected essays*. New York, NY: Basic Books.
- Genep, A. V. (1960). *The rites of passage*. Chicago, IL: Univeristy of Chicago Press.
- Góralaska, M. (2020). Anthropology from home: Advice on digital ethnography for the pandemic times. *Anthropology In Action*, 27(1), 46–52. doi: 10.3167/aia.2020.270105
- Gulliver, P. H. (1979). *Disputes and negotiations: A cross-cultural perspective* (Vol.). New York, NY: Academic Press.
- Gulliver, P. H. (1988). Anthropological contributions to the study of negotiations. *Negotiation Journal*, 4(3), 247–255. doi: 10.1111/j.1571-9979.1988.tb00469.x
- Günel, G., Vama, S., & Watanabe, C. (2020). A manifesto for patchwork ethnography. Retrieved July 20, 2025, from <https://culanth.org/fieldsights/a-manifesto-for-patchwork-ethnography>
- Günel, G., & Watanabe, C. (2024). Patchwork ethnography. *American Ethnologist*, 51(1), 131–139. doi: 10.1111/amet.13243
- Gupta, A., & Ferguson, J. (1997). Discipline and practice: “The Field” as site, method, and location in anthropology. In A. Gupta & J. Ferguson (Eds.), *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science* (pp. 1–46). Berkeley, CA: University of California Press.

- Haraway, D. (2008). *When species meet*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Hine, C. (2000). *Virtual ethnography*. London: Sage Publications.
- Hine, C. (2015). *Ethnography for the internet: Embedded, embodied and everyday*. London: Bloomsbury Academic.
- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. New York, NY: Routledge.
- Kirksey, E. (Ed.). (2014). *The multispecies salon*. Durham, NC: Duke University Press.
- Kirksey, E. (2015). *Emergent ecologies*. Durham, NC: Duke University Press.
- Kirksey, S. E., & Helmreich, S. (2010). The emergence of multispecies ethnography. *Cultural Anthropology*, 25(4), 545–576. doi: 10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x
- Kohn, E. (2013). *How forests think: Toward an anthropology beyond the human*. Berkeley, CA: University Of California Press.
- Kozinets, R. V. (2002). The field behind the screen: Using Netnography for marketing research in online communities. *Journal of Marketing Research*, 39(1), 61–72. doi: 0.1509/jmkr.39.1.61.18935
- Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: Doing ethnographic research online*. London: Sage Publications.
- Kuper, A. (1983). *Anthropology and anthropologists: The modern British school*. London: Routledge.
- Lanzeni, D., Waltpor, K., Pink, S., & Smith, R. C. (Eds.). (2023). *An anthropology of futures and technologies*. London: Routledge.
- Latour, B. (1992). "Where Are the Missing Masses?" The

- sociology of a few mundane artifacts. In W. E. Bijker & J. Law (Eds.), *Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change* (pp. 225–258). Cambridge, MA: MIT Press.
- Latour, B. (1996). *Aramis, or, the love of technology*. Boston, MA: Harvard University Press.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lupton, D. (2021). Doing fieldwork in a pandemic. Retrieved July 20, 2024, from <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4228791>
- Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the Western Pacific: An Account of native enterprise and adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. London: Routledge.
- Mann, A., Mol, A., Satalkar, P., Savirani, A., Selim, N., Sur, M., et al. (2011). Mixing methods, tasting fingers: Notes on an ethnographic experiment. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 1(1), 221–243.
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24, 95–117. doi: 10.1146/annurev.an.24.100195.000523
- Marcus, G. E., & Fischer, M. M. J. (1999). *Anthropology as cultural critique: An experimental moment in the human sciences* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Mauss, M. (2016). *The gift: Expanded edition*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Miller, D., & Slater, D. (2000). *The internet: An ethnographic approach*. Oxford: Berg.

- Pink, S. (2015). *Doing sensory ethnography* (2nd ed.). London: Sage Publications.
- Pink, S., Horst, H., Postill, J., Hjorth, L., Lewis, T., & Tacchi, J. (2016). *Digital ethnography: Principles and practices*. London: Sage Publications.
- Postill, J., & Pink, S. (2012). Social Media Ethnography: The Digital Researcher in A Messy Web. *Media International Australia*, 145(1), 123-134.
- Powdermaker, H. (1966). *Stranger and friend: The way of an anthropologist*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1922). *The Andaman Islanders : A study in social anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosa, F. D., & Vermeulen, H. F. (Eds.). (2022). *Ethnographers before Malinowski :Pioneers of anthropological fieldwork, 1870-1922*. New York, NY: Berghahn Books.
- Said, E. W. (1978). Orientalism. *The Georgia Review*, 31(1), 162–206.
- Sera-Shriar, E. (2014). What is armchair anthropology? Observational practices in 19th-century British human sciences. *History of the Human Sciences*, 27(2), 26–40. doi: 10.1177/0952695113512490
- Stocking, G. W. (1992). *The ethnographer's magic and other essays in the history of anthropology*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Tsing, A. L. (2005). *Friction: An ethnography of global connection*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tsing, A. L. (2015). *The mushroom at the end of the world: On the possibility of life in capitalist ruins*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Urry, J. (1985). Ethnographic fieldwork: A brief history of the Central Anthropological Initiation rite. *Sites: a Journal for Radical Perspectives on Culture*, 11, 6–12.
- Vannini, P. (2010). Mobile Cultures: From the Sociology of Transportation to the Study of Mobilities. *Sociology Compass*, 4(2), 111–121. doi:10.1111/j.1751-9020.2009.00268.x
- Vermeulen, H. F. (2015). *Before Boas: The genesis of ethnography and ethnology in the German Enlightenment*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Vermeulen, H. F., & Rosa, F. D. (2022). Before and after Malinowski: alternative views on the history of anthropology [A Virtual Round Table at the Royal Anthropological Institute, London, 7 July 2022]. Retrieved July 15, 2025, from www.berose.fr/article2707.html?lang=fr
- Vindrola-Padros, C. (2021). *Rapid ethnographies: A practical guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Winichakul, T. (2000). The others within: Travel and ethno-spatial differentiation of Siamese subjects 1885-1910. In A. Turton (Ed.), *Civility and Savagery: Social Identity in Tai State* (pp. 38–62). London: Routledge.
- Young, M. W. (Ed.). (1979). *The ethnography of Malinowski : The Trobriand Islands 1915-18*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Zumwalt, R. L. (2022). *Franz Boas: Shaping anthropology and fostering social justice*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

